

KLÁRA TRSKOVÁ / 19. 2. 2024

Československé filmy v Guineji-Bissau

Dějiny kinematografie západoafrické Guineji-Bissau se začínají psát po příjezdu tří studentů a jedné studentky do Havany. Na kubánskou filmovou školu^[1] je vyslal v druhé polovině šedesátých let Amílcar Cabral, zakladatel protikoloniálního hnutí PAIGC (Africké strany nezávislosti Guineje a Kapverd). Cabral se pro kubánskou filmovou školu rozhodl poté, co se účastnil Trikontinentálního kongresu v Havaně. V nezávislém západoafrickém státě měly filmové projekce sehrát výraznou úlohu v šíření informací. Na sklonku portugalského koloniálního projektu totiž převážná většina obyvatelstva Guineji-Bissau neovládala čtení a psaní v portugalštině,^[2] která se po vyhlášení nezávislosti stala oficiálním jazykem, a nemohla tedy v tomto jazyce získávat informace z tištěných médií.

Cabral až do násilné smrti v roce 1973 udržoval také politické vztahy s Československem, které několikrát osobně navštívil. V roce 1961 přijel s Aristidem Pereirou^[3] poprvé do Prahy a od tohoto roku se Československo stalo spojencem PAIGCu a poskytovalo Guineji-Bissau pomoc v podobě zbraní, vojenského výcviku a financí. V Československu se také v šedesátých letech cvičili guinejští bezpečnostní pracovníci. Mimořádný rozsah této pomoci lze částečně vysvětlit vztahem, jež Cabral udržoval s československým ministerstvem vnitra.^[4]

Po dokončení studií na Kubě a návratu do západní Afriky začali Sana Na N'Hada, Josefina Cratovo, Flora Gomes a José Bolama natáčet první guinejsko-bissauské filmy. Dokumentovali významné státoporné události jako například vyhlášení nezávislosti roku 1973, demonstrace žen za rovná práva či repatriaci těla Amílcara Cabrala zavražděného v Conakry, ale i běžný život obyvatelstva Bissau a lidí na venkově. O pět let později pak Sana Na N'Hada s Máriem Pintem de Andrade založili Národní filmový a audiovizuální institut (INCA). V tehdejší době politicky činného angolského básníka

Andradeho spojoval s pionýrem guinejsko-bissauské kinematografie zájem o filmové médium (Mário de Andrade byl manželem filmařky Sarah Maldoror a podílel se v sedmdesátých letech na adaptaci literární předlohy do podoby scénáře jejího filmu *Sambizanga*). Kontakty mezi guinejsko-bissauskými filmaři a Československem pokračovaly i v osmdesátých letech, Sana Na N'Hada byl například pozván na 26. ročník Mezinárodního filmového festivalu v Karlových Varech.

Budova INCA, únor 2024

V roce 2012 hrozilo kvůli nestabilní politické situaci v Bissau zničení materiálů z filmového institutu INCA. Režiséři Flora Gomes a Sana Na N'Hada se proto rozhodli pro převoz ohrožených filmových materiálů z Bissau do berlínského institutu Arsenal, kde došlo k jejich přepisu do digitální podoby. Díky tomu bylo možné zjistit, že se v Guineji-Bissau dochovaly dva československé snímky. Mezi archiváliemi se našla 16mm filmová kopie válečného dramatu Jiřího Krejčíka *Vyšší princip* (1960) a necelých 30 minut špionážního snímku *Smyk* (1960), v němž se agent František Král pohybuje po Praze v přestrojení za varietního umělce a snaží se získat mikrofilmy pro západní zpravodajské služby.

O dalších československých filmech, které mohlo před rokem 1989 zhlédnout publikum Guineji-Bissau, se lze dočíst ze smluv uzavíraných mezi československým Filmexportem a společnostmi SULCINE a EDECINE.^[5] Arnaldo Santos, činný literát a vedoucí několika angolských kulturních institucí, zakoupil od Filmexportu například kriminální snímek o užívání a pašování drog *Mravenci nesou smrt* (r. Zbyněk Brynych, 1985), historické drama *Poklad hraběte Chamaré* (r. Zdeněk Troška, 1984) nebo Kachyňův film zasazený do období konce druhé světové války *Vlak do stanice Nebe* (1972). Dále měla EDECINE^[6] zájem také například o film *Sladké starosti* (1984) režiséra Juraje Herze, který mohlo ve stejné době zhlédnout také publikum mosambických kin. Filmexport prodal angolským distributorům práva k československým filmům na dobu šesti let (ceny jednotlivých titulů se lišily, *Diskopříběh* byl například prodán v roce 1989 za 750 dolarů)^[7]. Zakoupené snímky bylo podle dochovaných dohod možné promítat hned v několika afrických lusofonních státech – kromě Angoly i na Kapverdských ostrovech, na Svatém Tomáši nebo také právě v Guineji-Bissau. Další snímky se podle vzpomínek Sany Na N'Hady do Bissau dostávaly přes ambasády či přes Portugalsko, které bylo od dubna roku 1974 v procesu dekolonizace. Filmy zde již byly opatřeny portugalskými titulky, což usnadňovalo projekce v dalších lusofonních zemích.

Na programu kina Ponrepo je v sobotu 24. 2. 2024 od 20:00 guinejsko-bissauský film Sany Na N'Hady *Nome* uvedený v loňském roce na festivalu v Cannes.

Poznámky:

^[1] Jedním z pedagogů guinejsko-bissauských studentů se stal na Kubě Santiago Álvarez, čtyři snímky, které režíroval (*Hned! Ted!* [1965], *Jak a proč se vraždí generál* [1971], *Nebe bylo vzato útokem* [1973], *Uprchlíci z jeskyně Mrtvého* [1983]) se nacházejí ve sbírce NFA.

^[2] Analfabetismus byl totiž rozšířeným problémem také v evropském Portugalsku, v roce 1911 neovládalo čtení a psaní ještě 75 % portugalského obyvatelstva a v roce 1968 se analfabetismus stále držel na 30 %. In: Simona Binková, *Portugalsko*. Praha: Libri 2004, s. 87 a s. 112.

^[3] Africký politik, v letech 1975–1991 první prezident Kapverdské republiky.

[4] Martin Pulec, Československá pomoc Guineji a Portugalské Guineji ve vojensko-bezpečnostní oblasti. In: *Securitas Imperii 9: Sborník k problematice zahraničních vztahů čs. komunistického režimu*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu 2002, s. 320.

[5] Národní filmový archiv, f. Československý Filmexport, R7_All_1P_4K (nezpracované).

[6] Luandská distribuční a projekční společnost EDECINE v čele s Loureçem Roque, jehož jméno figuruje na smlouvě s Filmexportem z konce osmdesátých let, fungovala až do minulého roku a kromě distribuce zajišťovala i provoz sítě kin.

[7] Národní filmový archiv, f. Československý Filmexport, Faktura číslo 50020, R7_All_1P_4K (nezpracované).